

KASB-HUNAR MAKTABLARIDA PSIXOLOGIK XIZMATNI TASHKIL ETISH MEXANIZMLARI

Mehribon Qurbonova Egam qizi

Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti 1-kurs magistranti

Email: mehribonqurbonova26@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada kasb-hunar maktablarida psixologik xizmatni tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi o‘quvchilarning psixologik moslashuv darajasi, kasbiy motivatsiyasi hamda psixologik xizmat samaradorligini aniqlashdan iborat. Tadqiqot Toshkent shahridagi kasb-hunar maktablaridan birida tahsil olayotgan 15 nafar o‘quvchi ishtirokida olib borildi. Tadqiqot jarayonida kuzatish, suhbat, so‘rovnoma va tahlil metodlaridan foydalanildi. Natijalar o‘quvchilarning psixologik moslashuvi va kasbiy motivatsiyasi o‘rtasida ijobiy bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatdi. Shuningdek, kasbiy noaniqlik, stress va kommunikativ qiyinchiliklar eng ko‘p uchraydigan muammolar sifatida aniqlandi. Tadqiqot asosida kasb-hunar maktablari uchun raqamli monitoring, kasbiy diagnostika va mentorlik tizimini o‘z ichiga olgan innovatsion psixologik xizmat modeli taklif etildi. Mazkur model o‘quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, kasbiy shakllanishi va mehnat bozoriga muvaffaqiyatli moslashuviga xizmat qiladi.*

Kalit so‘zlar: *psixologik xizmat, kasb-hunar maktabi, kasbiy motivatsiya, psixologik moslashuv, psixodiagnostika, kasbiy yo‘naltirish, raqamli monitoring, o‘quvchi shaxsi.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются теоретические и практические аспекты организации психологической службы в профессиональных образовательных учреждениях. Цель исследования заключается в изучении уровня психологической адаптации учащихся, их профессиональной мотивации и эффективности психологической службы. Исследование было проведено среди 15 учащихся одного из профессиональных учебных заведений города Ташкента. В процессе исследования использовались методы наблюдения, беседы, анкетирования и анализа. Полученные результаты показали наличие положительной взаимосвязи между уровнем психологической адаптации и профессиональной мотивацией обучающихся. Кроме того, наиболее распространёнными проблемами оказались профессиональная неопределённость, стресс и трудности в межличностном общении. На основе результатов исследования предложена инновационная модель психологической службы, включающая цифровой мониторинг, профессиональную диагностику и систему наставничества. Предлагаемая модель способствует личностному*

развитию учащихся, их профессиональному становлению и успешной адаптации к требованиям современного рынка труда.

Ключевые слова: психологическая служба, профессиональная школа, профессиональная мотивация, психологическая адаптация, психодиагностика, профориентация, цифровой мониторинг, личность учащегося.

Abstract: *This article examines the theoretical and practical aspects of organizing psychological services in vocational education institutions. The main purpose of the study is to determine students' psychological adaptation, professional motivation, and the effectiveness of psychological support services. The research was conducted among 15 students of a vocational school in Tashkent. Observation, interviews, questionnaires, and analytical methods were used during the study. The findings revealed a positive relationship between students' psychological adaptation and professional motivation. In addition, professional uncertainty, stress, and communication difficulties were identified as the most common psychological challenges. Based on the research findings, an innovative model of psychological service was proposed, including digital monitoring, professional diagnostics, and a mentoring system. The proposed model contributes to students' personal development, professional growth, and successful adaptation to labor market requirements. The study highlights the importance of modernizing psychological services in vocational education through innovative and technology-based approaches.*

Keywords: *psychological service, vocational school, professional motivation, psychological adaptation, psychodiagnostics, career guidance, digital monitoring, student personality.*

KIRISH. Bugungi globallashuv va raqamlashtirish sharoitida kasb-hunar ta'limi tizimi oldiga nafaqat malakali mutaxassis tayyorlash, balki yoshlarning psixologik salomatligini ta'minlash, ularda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish va mehnat bozoriga moslashuvchanlikni rivojlantirish vazifalari ham qo'yilmoqda. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda psixologik xizmat muhim o'rin egallaydi. Kasb-hunar maktablarida tahsil olayotgan o'quvchilar o'smirlik va ilk yoshlik davrida bo'lib, bu davr kasbiy o'zini anglash, hayotiy maqsadlarni belgilash, mustaqil qaror qabul qilish va ijtimoiy moslashuv jarayonlari bilan tavsiflanadi. Shu sababli mazkur ta'lim muassasalarida psixologik xizmatni samarali tashkil etish yoshlarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishining muhim omili hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va

imkoniyatlarini safarbar etamiz".⁸²Bu fikr yoshlarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning kasbiy va shaxsiy rivojlanishi uchun qulay sharoitlar yaratish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri ekanligini ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, kasb-hunar maktablarida psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirish yoshlarning kasbiy shakllanishi, ijtimoiy moslashuvi va psixologik farovonligini ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda yoshlarni kasbga yo‘naltirish, ularning intellektual salohiyatini rivojlantirish va zamonaviy kasblarni egallashlari uchun keng imkoniyatlar yaratilmoqda. Bu borada ta‘lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Chunki o‘quvchilarning kasbiy faoliyatga bo‘lgan munosabati, motivatsiyasi va shaxsiy rivojlanishi ko‘p jihatdan psixologik qo‘llab-quvvatlash darajasiga bog‘liqdir. Shu nuqtai nazardan, kasb-hunar maktablarida psixologik xizmatni tashkil etish mexanizmlarini ilmiy jihatdan o‘rganish, mavjud tajribalarni tahlil qilish hamda zamonaviy yondashuvlar asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi, kasb-hunar maktablarida psixologik xizmatni tashkil etishning samarali mexanizmlarini tahlil qilish, o‘quvchilarning psixologik moslashuvi va kasbiy motivatsiyasiga ta‘sir etuvchi omillarni aniqlash hamda psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish hisoblanadi.

Psixologik xizmatning yashirin inqirozi. Kasb-hunar maktablarida psixologik xizmat tizimi ko‘pincha tashkiliy jihatdan mavjud bo‘lsa-da, mazmunan chuqur diagnostika va real psixokorreksion faoliyat darajasiga to‘liq chiqmaganligi kuzatiladi. Bu holat “formal psixologiya” fenomenini yuzaga keltirib, o‘quvchilarning ichki psixologik muammolari yashirin qolishiga sabab bo‘lmoqda. Bugungi ta‘lim muhitida o‘quvchilarda quyidagi psixologik tendensiyalar kuchaymoqda:

- motivatsion inqiroz,
- o‘z-o‘zini past baholash,
- emotsional charchash,
- o‘qishdan begonalashuv.

S. L. Rubinshteynning faoliyat nazariyasiga ko‘ra, shaxs psixologiyasi uning faoliyati jarayonida shakllanadi va namoyon bo‘ladi.⁸³ Demak, o‘quvchining ichki holatini faqat suhbat orqali emas, balki uning real o‘quv-ishlab chiqarish faoliyati orqali tahlil qilish zarur.

E. G‘oziev esa shaxs rivojlanishida psixologik xizmatning asosiy vazifasi profilaktika ekanligini ta‘kidlab, muammo yuzaga kelgandan keyingi aralashuv emas, balki oldini olish

⁸² Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016. – B. 14.

⁸³ Rubinshteyn S.L. — Osnovi obshechey psixologii, Moskva.

tizimi samaraliroq ekanini asoslaydi.⁸⁴ Ayniqsa, kasb-hunar maktablarida “yashirin depressiv holatlar” va “motivatsion sovish sindromi” ko‘payib borayotgani psixologik xizmatni qayta ko‘rib chiqish zarurligini ko‘rsatadi. Aytish joizki, psixologik xizmat tizimi faqat hujjat yuritish emas, balki o‘quvchi shaxsining real psixodinamik holatini doimiy monitoring qiluvchi tizimga aylanishi lozim.

Raqamli davr va psixologik barqarorlik yemirilishi. Raqamli texnologiyalar ta’lim jarayoniga integratsiyalashgani sayin, o‘quvchilarning psixologik barqarorligida yangi turdagi buzilishlar paydo bo‘lmoqda. Bu holat faqat texnologik emas, balki chuqur psixologik muammo sifatida namoyon bo‘lmoqda. Eng ko‘p uchraydigan muammolar:

- diqqatning fragmentatsiyasi (bo‘linishi),
- tezkor rag‘batga qaramlik,
- real ijtimoiy munosabatlardan chetlashish,
- internetga emotsional bog‘liqlik.

Bu borada L. I. Bojovich motivatsion sohaning buzilishi shaxs faoliyatini beqarorlashtirishini ta’kidlab, tashqi stimullar ichki motivatsiyani siqib chiqarishi mumkinligini aytadi.⁸⁵ Bugungi o‘quvchilarda “raqamli qaramlik sindromi” shakllanib, bu holat:

- o‘qishga qiziqish pasayishi,
- sabrsizlik,
- uzoq konsentratsiya qila olmaslik,

- real hayotdan emotsional uzilish kabi belgilar bilan namoyon bo‘lmoqda. Raqamli muhit psixologik barqarorlikni buzuvchi asosiy omillardan biriga aylanmoqda va psixologik xizmat tizimida “raqamli profilaktika modeli” joriy etilishi zarur.

Kasb-hunar maktablarida olib borilgan kuzatuvlar asosida 15 nafar o‘quvchi shartli ravishda psixologik risk guruhlariga ajratildi. Ushbu guruhlar quyidagi xususiyatlarga ega:

- agressiv-emotsional guruh;
- befarq-passiv guruh;
- introvert-yopiq guruh;
- yuqori tashvishli guruh.

Har bir guruhda motivatsion, emotsional va ijtimoiy moslashuv muammolari turli darajada namoyon bo‘ladi. A. N. Leontievning faoliyat nazariyasiga ko‘ra, shaxs xulqi uning motivlari va faoliyat tuzilmasi bilan belgilanadi. Agar motiv tizimi buzilsa, xulqiy og‘ishlar yuzaga keladi. B. G. Ananyev esa insonni bio-psixo-ijtimoiy tizim sifatida ko‘rib, shaxs holatini

⁸⁴ G‘oziev E. — Shaxs psixologiyasi, Toshkent.

⁸⁵] Bojovich L.I. — Lichnost i ee formirovanie v detskom vozraste.

kompleks tahlil qilish zarurligini ta’kidlaydi. Bu yondashuv risk guruhlarini faqat xulq emas, balki butun psixologik struktura asosida o‘rganishni talab qiladi.⁸⁶

Tadqiqot. Tadqiqot Toshkent shahridagi kasb-hunar maktablaridan birida tahsil olayotgan 15 nafar o‘quvchi ishtirokida olib borildi. Tadqiqotda kuzatish, suhbat, anketa so‘rovi hamda psixologik baholash metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning maqsadi o‘quvchilarning psixologik moslashuv darajasi va kasbiy motivatsiyasini aniqlash hamda psixologik xizmat samaradorligini baholashdan iborat bo‘ldi.

Tadqiqot natijalari

1-jadval. O‘quvchilarning psixologik moslashuv va kasbiy motivatsiya ko‘rsatkichlari.

Tartib raqami	FISH	Moslashuv %	Motivatsiya %
1	A.Karimov	82	85
2	D.Rasulov	75	78
3	J.To‘xtayev	69	72
4	Sh.Qodirova	88	90
5	M. Ismoilova	71	74
6	M. Ergashev	79	81
7	I. Abdullayeva	84	86
8	B. Rahimov	66	70
9	Sh. Yo‘ldoshev	77	79
10	M. Tursunova	81	83
11	D. Xolmatov	73	76
12	N. Xudoyberdiyeva	87	89
13	S. Mamadaliyev	70	73
14	Z. Ahmedova	76	80
15	A. Xasanov	83	87

Tahlil natijalariga ko‘ra, o‘quvchilarning o‘rtacha psixologik moslashuv darajasi 77,4 %, kasbiy motivatsiya darajasi esa 80,2 % ni tashkil etdi. Natijalar ko‘rsatishicha, motivatsiya darajasi yuqori bo‘lgan o‘quvchilarda psixologik moslashuv ko‘rsatkichlari ham yuqori bo‘lib, ushbu ikki omil o‘rtasida ijobiy bog‘liqlik mavjudligi kuzatildi.

2-jadval. Aniqlangan psixologik muammolar taqsimoti

Muammo turi	O‘quvchilar soni	Foiz%
Kasbiy noaniqlik	4	26,7

⁸⁶ Ananyev B.G. — Chelovek kak predmet poznaniya.

Stress va xavotir	3	20,0
Muloqot qiyinchiliklari	3	20,0
O‘ziga ishonchsizlik	2	13,3
Muammo kuzatilmadi	3	20,0

Natijalardan ko‘rinadiki, eng ko‘p uchraydigan muammo kasbiy noaniqlik bo‘lib, respondentlarning 26,7 foizida kuzatildi. Bu holat kasbiy yo‘naltirish ishlari va individual maslahatlar tizimini kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Muhokama

Tadqiqot natijalari kasb-hunar maktablarida psixologik xizmat faoliyatini yangi bosqichga olib chiqish zarurligini ko‘rsatdi. O‘quvchilarning qariyb uchdan bir qismida kasbiy noaniqlikning aniqlanishi mavjud psixologik xizmat faoliyati ko‘proq hujjatlashtirish va tashkiliy ishlar bilan cheklanib qolayotganligini anglatadi. Xorijiy va mahalliy tadqiqotlar natijalari bilan taqqoslaganda, o‘quvchilarning kasbiy motivatsiyasi va psixologik moslashuvi o‘rtasidagi ijobiy bog‘liqlik ushbu tadqiqotda ham tasdiqlandi. Demak, kasbiy motivatsiyani rivojlantirishga qaratilgan psixologik tadbirlar yoshlarning ta‘limdagi muvaffaqiyatini oshirish bilan birga, ularning mehnat bozoriga integratsiyalashuvini ham tezlashtiradi. Shuningdek, psixologik xizmat faoliyatiga raqamli texnologiyalarni joriy etish individual yondashuv imkoniyatlarini kengaytiradi va o‘quvchilarning psixologik holatini uzluksiz monitoring qilishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari kasb-hunar maktablarida psixologik xizmat faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

XULOSA

Kasb-hunar maktablarida psixologik xizmatni tashkil etish bugungi kunda ta‘lim tizimining eng muhim va strategik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki zamonaviy raqamlashtirish, ijtimoiy o‘zgarishlar va kasbiy talablarning keskin oshishi o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki psixologik barqarorlik, moslashuvchanlik va motivatsiyani ham talab etadi. Tadqiqot davomida shuni ko‘rish mumkinki, psixologik xizmatni samarali tashkil etish o‘quvchilarning kasbiy yo‘nalishini to‘g‘ri tanlash, ularning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash hamda ijtimoiy-psixologik muammolarni erta aniqlash va bartaraf etishda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, diagnostika, korreksion-rivojlantiruvchi ishlar, profilaktika va konsultatsiya yo‘nalishlari psixologik xizmatning asosiy mexanizmlarini tashkil etadi. Shuningdek, kasb-hunar maktablarida psixologik xizmatning samaradorligi psixologning kasbiy kompetensiyasi, pedagoglar bilan hamkorligi, ota-onalar bilan tizimli ishlashi hamda zamonaviy psixodiagnostik metodlardan foydalanish darajasiga bevosita bog‘liqdir. Raqamli texnologiyalarni joriy etish esa bu jarayonni yanada aniqlik va tezkorlik bilan amalga oshirish imkonini bermoqda. Amaliy kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, psixologik xizmat samaradorligi

ko‘p jihatdan ta‘lim muassasasida yaratilgan psixologik muhitga ham bog‘liq. Ijobiy psixologik muhit o‘quvchilarda o‘ziga ishonch, ijtimoiy faollik va kasbiy motivatsiyani shakllantiradi, salbiy muhit esa aksincha, stress, beqarorlik va moslashuv muammolarini kuchaytirishi mumkin. Shu sababli psixologik xizmat ta‘lim jarayonining barcha ishtirokchilari bilan uzviy hamkorlikda olib borilishi zarur. Zamonaviy kasb-hunar ta‘limi tizimida inklyuziv yondashuvni rivojlantirish ham muhim yo‘nalishlardan biridir. Turli ijtimoiy guruhga mansub o‘quvchilarning ta‘lim jarayoniga moslashuvi, ularning teng imkoniyatlarda rivojlanishi psixologik qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining samarali ishlashini talab etadi. Bu esa psixologdan yuqori darajadagi empatiya, diagnostik aniqlik va individual yondashuvni talab qiladi. Shu jihatdan olib qaraganda, kasb-hunar maktablarida psixologik xizmatni rivojlantirish nafaqat ta‘lim sifati, balki jamiyatning kelajakdagi mehnat resurslari sifatini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Chunki psixologik jihatdan barqaror, motivatsiyalangan va kasbiy jihatdan ongli yoshlar kelajakda raqobatbardosh mutaxassislar sifatida shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, kasb-hunar maktablarida psixologik xizmatni samarali tashkil etish — bu faqat individual yordam tizimi emas, balki butun ta‘lim tizimining sifatini oshiruvchi kompleks ijtimoiy-psixologik mexanizm bo‘lib, u o‘quvchilarning shaxsiy va kasbiy kamolotini ta‘minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – T.: 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta‘lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. – T.: 2021–2025.
3. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma‘naviyat, 2008.
4. G‘oziev E. Umumiy psixologiya. – T.: O‘qituvchi, 2010.
5. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. – T.: 2012.
6. Davletshin M.G. Yosh va pedagogik psixologiya. – T.: 2005.
7. Andreeva G.M. Sotsialnaya psixologiya. – Moskva: Aspekt Press, 2019.
8. Rubinshteyn S.L. Osnovy obshchey psixologii. – Moskva: 2002.
9. Vygotskiy L.S. Psixologiya razvitiya cheloveka. – Moskva: 2005.
10. Leontyev A.N. Deyatelnost, soznanie, lichnost. – Moskva: 2004.
11. Божович Л.И. Личност и ее формирование в детском возрасте. – Moskva, 2008.
12. Freud Z. Psixoanalizga kirish ma‘ruzalari. – Moskva, 2003.
13. Rogers C. On Becoming a Person. – Boston, 1995.
14. Maslow A. Motivation and Personality. – New York, 2000.

15. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi materiallari. – T.: 2023.
16. O‘zbekiston Respublikasi Kasb-hunar ta’limi markazi metodik qo‘llanmalari. – T.: 2022.
17. Abdullaeva Sh. Pedagogik psixologiya asoslari. – T.: 2018.
18. Yo‘ldoshev J. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – T.: 2020.
19. <https://lex.uz> – O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik bazasi.
20. <https://cyberleninka.ru> – ilmiy maqolalar bazasi.